

**VIỆN HÀN LÂM
KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI**

THÀNH ĐỨC BẢO THẮNG

**GIAO THOA NGHỆ THUẬT GIỮA HAI KHUYNH HƯỚNG
VĂN XUÔI LÃNG MẠN VÀ VĂN XUÔI HIỆN THỰC
THỜI KÌ 1932-1945**

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 62.22.34.01

LUẬN ÁN TIẾN SĨ NGỮ VĂN

HÀ NỘI - 2014

**VIỆN HÀN LÂM
KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI**

THÀNH ĐỨC BẢO THẮNG

**GIAO THOA NGHỆ THUẬT GIỮA HAI KHUYNH HƯỚNG
VĂN XUÔI LÃNG MẠN VÀ VĂN XUÔI HIỆN THỰC
THỜI KÌ 1932-1945**

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 62.22.34.01

LUẬN ÁN TIẾN SĨ NGỮ VĂN

Người hướng dẫn khoa học:

1- PGS.TS. LÊ THỊ DỤC TÚ

2- PGS.TS. LÊ QUANG HÙNG

HÀ NỘI - 2014

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu, kết quả trong luận án là trung thực và chưa từng được ai công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

Tác giả luận án

THÀNH ĐỨC BẢO THẮNG

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Nhiệm vụ và giới hạn của đề tài.....	2
2.1. <i>Nhiệm vụ của đề tài.....</i>	<i>2</i>
2.2. <i>Giới hạn của đề tài.....</i>	<i>3</i>
3. Phương pháp nghiên cứu	3
3.1. <i>Phương pháp lịch sử.....</i>	<i>3</i>
3.2. <i>Phương pháp tiếp cận hệ thống .....</i>	<i>3</i>
3.3. <i>Phương pháp phân tích, tổng hợp.....</i>	<i>3</i>
3.4. <i>Phương pháp so sánh.....</i>	<i>3</i>
4. Đóng góp của luận án.....	4
4.1. <i>Về phương diện lí luận.....</i>	<i>4</i>
4.2. <i>Về phương diện thực tiễn .....</i>	<i>4</i>
5. Cấu trúc của luận án.....	4
CHƯƠNG 1 TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU.....	5
1.1. Những ý kiến liên quan đến vấn đề nghiên cứu ở giai đoạn trước 1975.	5
1.2. Những ý kiến liên quan đến vấn đề nghiên cứu ở giai đoạn sau 1975 ..	10
CHƯƠNG 2 CƠ SỞ XÃ HỘI, VĂN HÓA CỦA SỰ GIAO THOA VĂN HỌC	
.....	17
2.1. Khái niệm giao thoa, giao thoa văn học	17
2.1.1. <i>Khái niệm giao thoa.....</i>	<i>17</i>
2.1.2. <i>Khái niệm giao thoa văn học .....</i>	<i>17</i>
2.2. Kết cấu xã hội và những tư tưởng tình cảm mới	18
2.2.1. <i>Kết cấu xã hội mới .....</i>	<i>18</i>
2.2.2. <i>Sự nảy nở những tư tưởng, tình cảm mới.....</i>	<i>23</i>

2.3.	Sự tiếp nhận văn hóa, văn học phương Tây	26
2.3.1.	<i>Sự bùng tỉnh ý thức cá nhân .....</i>	27
2.3.2.	<i>Sự thay đổi quan điểm thẩm mỹ.....</i>	30
2.3.3.	<i>Tiếp nhận tinh thần dân chủ, tư tưởng khoa học .....</i>	33
2.4.	Sự tác động của phong trào đấu tranh giải phóng dân tộc, đấu tranh giai cấp.....	37
2.5.	Sự vận động nhanh chóng của nền văn học theo tiến trình hiện đại hóa .	41
	CHƯƠNG 3 GIAO THOA VỀ TƯ TƯỞNG NGHỆ THUẬT	45
3.1.	Giao thoa trong cảm quan hiện thực và nội dung phản ánh	45
3.1.1.	<i>Giao thoa trong cảm quan hiện thực hướng tới con người .....</i>	45
3.1.2.	<i>Giao thoa trong cảm quan hiện thực nhân đạo, tiến bộ .....</i>	56
3.2.	Giao thoa trong quan niệm nghệ thuật về con người	71
3.2.1.	<i>Quan niệm nghệ thuật về con người cá nhân .....</i>	72
3.2.2.	<i>Con người gắn với hoàn cảnh, chịu sự chi phối của hoàn cảnh .....</i>	79
	CHƯƠNG 4 GIAO THOA VỀ HÌNH THỨC NGHỆ THUẬT.....	85
4.1.	Giao thoa trong kết cấu hiện đại và tình huống nghệ thuật	85
4.1.1.	<i>Kết cấu truyện mang tính hiện đại.....</i>	85
4.1.2.	<i>Giao thoa trong nghệ thuật tạo dựng tình huống .....</i>	97
4.2.	Giao thoa trong nghệ thuật miêu tả tâm lí nhân vật	107
4.2.1.	<i>Miêu tả tâm lí nhân vật qua ngoại hiện .....</i>	108
4.2.2.	<i>Miêu tả tâm lí nhân vật qua ngôn ngữ đối thoại, độc thoại nội tâm .....</i>	118
	KẾT LUẬN.....	146
	DANH MỤC CÔNG TRÌNH ĐÃ CÔNG BỐ CỦA TÁC GIẢ.....	149
	TÀI LIỆU THAM KHẢO	150

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Văn học Việt Nam nửa đầu thế kỷ XX phát triển sôi động, phong phú và vận động ngày càng nhanh chóng theo tiến trình hiện đại hóa. Đây là thời kì đánh dấu bước chuyển mình của văn học dân tộc từ hình thái, tính chất của văn học trung đại sang hình thái và tính chất của văn học hiện đại. Nghiên cứu thời kì văn học này, các nhà nghiên cứu chia ra các chặng, các bộ phận, khuynh hướng, trào lưu... nhằm mục đích khái quát, chỉ ra các đặc điểm, đặc trưng và quá trình vận động, phát triển mang tính quy luật của nó. Văn học thời kì này được chia thành hai bộ phận dựa vào thái độ chính trị của người cầm bút đối với chính quyền thực dân: bộ phận văn học công khai (hợp pháp) và bộ phận văn học bí mật (bất hợp pháp). Gắn với bộ phận văn học công khai, nổi bật là hai khuynh hướng lãng mạn và hiện thực. Sự phân chia như trên rất cần thiết trong nghiên cứu lý luận văn học. Song, trong thực tiễn đời sống văn học thời kỳ này, theo quan sát của chúng tôi, giữa các khuynh hướng văn học không có ranh giới tuyệt đối và luôn có sự giao thoa, ảnh hưởng qua lại, đan xen lẫn nhau ở nhiều cấp độ, từ cái nhìn hiện thực tới phương thức phản ánh. Sự giao thoa này đã ảnh hưởng rất lớn tới chất lượng nội dung và hình thức thể hiện của các khuynh hướng văn học.

1.2. Nhìn nhận, phân tích, đánh giá sự giao thoa này là cần thiết, đặc biệt ở lĩnh vực văn xuôi. Một mặt, chúng ta có thể thấy rõ hơn thực tế sinh động của văn xuôi nói riêng cũng như văn học nói chung. Tác phẩm văn học không chỉ bó hẹp trong các khuynh hướng, trào lưu mà luôn vận động trong sự gặp gỡ, tác động qua lại lẫn nhau, có sự kế thừa, phát triển trong nội dung tư tưởng và hình thức thể hiện. Mặt khác, tránh được cái nhìn cơ giới hóa vẫn còn tồn tại rải rác trong một số giáo trình bằng việc cắt nghĩa, lý giải sự phong phú, đa dạng, phức tạp, từ đó đưa ra các đánh giá, nhận định một cách khách quan, khoa học về tác giả cũng như tác phẩm văn học.

1.3. Đây là thời kì văn học phát triển triển rục rờ với những thành tựu phong phú, những vấn đề mang ý nghĩa sâu sắc đối với đời sống xã hội, đánh dấu bước tiến quan trọng trong tiến trình vận động, phát triển của lịch sử văn học. Tìm hiểu sự giao thoa về tư tưởng và nghệ thuật giữa hai khuynh hướng này cũng chính là tìm hiểu sự gặp gỡ, kế thừa giữa các tác giả của hai khuynh hướng, giữa truyền thống và hiện đại, giữa Đông và Tây, thấy rõ hơn được những giá trị bất biến, những giá trị mới

trong quá trình vận động hòa nhập với văn học hiện đại thế giới.

1.4. Trong thực tế, quá trình nghiên cứu và giảng dạy văn học thời kỳ này trước 1986, các nhà nghiên cứu với nhiều lý do thường chỉ tập trung chú ý tới khuynh hướng văn học hiện thực. Sau 1986, vị trí, giá trị của văn học lãng mạn (đặc biệt là văn xuôi khuynh hướng lãng mạn) được chú ý nghiên cứu trên tinh thần khách quan, khoa học và các nhà nghiên cứu đã chỉ ra những đóng góp nổi bật của khuynh hướng này trong tiến trình vận động, phát triển của văn xuôi nói riêng, văn học dân tộc nói chung. Đồng thời, thấy rõ hơn tính phức tạp nhiều mặt, sự ảnh hưởng qua lại của khuynh hướng lãng mạn với khuynh hướng hiện thực về tư tưởng và nghệ thuật. Song chưa có công trình chuyên biệt nào nghiên cứu giao thoa giữa hai khuynh hướng một cách hệ thống mà chỉ là những ý kiến, nhận định riêng trong các bài viết, các giáo trình.

1.5. Xuất phát từ thực tế giảng dạy trong nhà trường, văn xuôi thời kỳ 1932 - 1945 chiếm một dung lượng lớn, là một trong những nội dung cơ bản tạo nên giá trị đặc sắc, góp phần hiện đại hóa văn xuôi Việt Nam. Tiếp đó là sự xuất hiện của nhiều tác giả lớn với những kiệt tác và hình tượng nghệ thuật bất hủ, độc đáo. Do đó, tìm hiểu sự giao thoa về tư tưởng và nghệ thuật giữa hai khuynh hướng văn xuôi trên là rất cần thiết, có giá trị thực tiễn cao đối với quá trình giảng dạy. Tìm hiểu, nghiên cứu theo hướng này giúp cho người giáo viên hiểu thấu đáo hơn về diện mạo, tính chất của giai đoạn văn học. Từ đó, hiểu sâu sắc hơn về tác giả, tác phẩm tiêu biểu của họ.

Với những lý do trên, chúng tôi mạnh dạn đặt vấn đề nghiên cứu đề tài: *Giao thoa nghệ thuật giữa hai khuynh hướng văn xuôi lãng mạn và văn xuôi hiện thực thời kỳ 1932 - 1945.*

2. Nhiệm vụ và giới hạn của đề tài

2.1. Nhiệm vụ của đề tài

Luận án hướng tới tìm hiểu và phân tích những yếu tố giao thoa, những biểu hiện gần gũi, tương đồng giữa khuynh hướng lãng mạn và khuynh hướng hiện thực trong văn xuôi Việt Nam giai đoạn 1932 - 1945 ở các cấp độ:

- Giao thoa về tư tưởng nghệ thuật.
- Giao thoa về hình thức nghệ thuật.

2.2. Giới hạn của đề tài

Đề tài tập trung tìm hiểu sự giao thoa giữa hai khuynh hướng lãng mạn và hiện thực trong văn xuôi Việt Nam giai đoạn 1930-1945, khảo sát qua một số cây bút tiêu biểu: Nhất Linh, Khái Hưng, Hoàng Đạo, Thạch Lam, Trần Tiêu, Hồ Dzếnh, Thanh Tịnh, Nguyễn Tuân, Nguyễn Công Hoan, Ngô Tất Tố, Vũ Trọng Phụng, Nam Cao, Nguyên Hồng.

3. Phương pháp nghiên cứu

3.1. Phương pháp lịch sử

Khuynh hướng lãng mạn và khuynh hướng hiện thực trong văn học Việt Nam ra đời và phát triển trong hoàn cảnh lịch sử, xã hội, văn hóa cụ thể - thời kì 1932 - 1945 Vận dụng phương pháp lịch sử để nghiên cứu sự giao thoa giữa văn xuôi lãng mạn và hiện thực sẽ giúp chúng tôi thấy được những nguyên nhân tất yếu tạo nên hiện tượng độc đáo này. Qua đó khẳng định được những yếu tố tích cực cũng như những đóng góp của văn xuôi thuộc hai khuynh hướng này đối với lịch sử văn học.

3.2. Phương pháp tiếp cận hệ thống

Chúng tôi quan niệm khuynh hướng văn học là một hệ thống hoàn chỉnh, có mở đầu, kết thúc cũng như quá trình vận động và phát triển với những đặc trưng, đặc điểm riêng trong một thời điểm lịch sử cụ thể. Phương pháp tiếp cận hệ thống giúp chúng tôi tìm hiểu, phân tích yếu tố giao thoa trong văn xuôi giữa hai khuynh hướng lãng mạn và hiện thực trên từng cấp độ cụ thể, từ giao thoa về tư tưởng nghệ thuật, giao thoa về hình thức nghệ thuật tới các cấp độ tác phẩm, hình tượng nghệ thuật...

3.3. Phương pháp phân tích, tổng hợp

Phương pháp phân tích, tổng hợp được vận dụng trong việc phân tích nội dung tác phẩm, hình tượng nghệ thuật, các biện pháp nghệ thuật để thấy được các yếu tố giao thoa giữa hai khuynh hướng văn xuôi lãng mạn và hiện thực. Qua so sánh, đối chiếu, khẳng định những yếu tố gặp gỡ, tương đồng người viết sẽ tổng hợp và đưa ra nhận xét, đánh giá.

3.4. Phương pháp so sánh

Phương pháp so sánh là phương pháp được vận dụng nhiều trong luận án. Phương pháp này được chúng tôi vận dụng so sánh tư tưởng nghệ thuật cũng như các

yếu tố thuộc hình thức nghệ thuật giữa các tác giả, tác phẩm văn xuôi của hai khuynh hướng lãng mạn và hiện thực để tìm được sự giao thoa.

4. Đóng góp của luận án

4.1. Về phương diện lí luận

Luận án là công trình chuyên biệt đầu tiên đi sâu tìm hiểu sự giao thoa nghệ thuật giữa hai khuynh hướng văn học lãng mạn và hiện thực trong văn xuôi thời kì 1932 – 1945. Qua đó, góp phần khẳng định thêm về lí thuyết về sự cộng hưởng, tác động lẫn nhau giữa các khuynh hướng, các hiện tượng văn học.

4.2. Về phương diện thực tiễn

- Từ việc tìm hiểu này, luận án chỉ ra những đặc trưng lịch sử của văn học Việt Nam nửa đầu thế kỷ XX, những đặc trưng này có ý nghĩa chi phối tiến trình phát triển của một giai đoạn văn học dân tộc nhất định.
- Luận án có thể sử dụng làm tài liệu tham khảo cho học sinh, sinh viên về văn xuôi thời kỳ 1932 - 1945 nói riêng và văn học thời kì này nói chung.

5. Cấu trúc của luận án

Ngoài phần mở đầu và phần kết luận, luận án gồm có bốn chương:

- Chương 1: Tổng quan tình hình nghiên cứu
- Chương 2: Những tiền đề văn hóa xã hội - cơ sở của sự giao thoa văn học
- Chương 3: Giao thoa về tư tưởng nghệ thuật
- Chương 4: Giao thoa về hình thức nghệ thuật

CHƯƠNG 1

TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU

Trong quá trình tìm hiểu quá trình hình thành và phát triển của hai khuynh hướng văn xuôi lãng mạn và hiện thực trước cách mạng, đã có một số ý kiến của các nhà khoa học bàn về những yếu tố gặp gỡ, tương đồng giữa các tác giả, giữa hai khuynh hướng sáng tác trên. Mặc dù số lượng không nhiều, các ý kiến đưa ra ở góc độ gợi mở song đều dựa trên cơ sở khoa học có được từ cái nhìn khách quan, từ sự phân tích, lý giải về diện mạo và thực tiễn văn xuôi thời kì này. Theo dòng thời gian, cùng với sự vận động của xã hội và văn học, các nhà nghiên cứu đã chú ý nhiều hơn tới vấn đề này.

1.1. Những ý kiến liên quan đến vấn đề nghiên cứu ở giai đoạn trước 1975

– Ngay từ 1939, trong *Dưới mắt tôi*, nhà phê bình Trương Chính đã đề cao giá trị hiện thực khi phân tích một số tác phẩm tiêu biểu của Nhất Linh và Khái Hưng.

Khi phân tích *Đoạn tuyệt*, *Lạnh lùng* và tập truyện ngắn *Tối tăm* của Nhất Linh, nhà phê bình Trương Chính chú ý nhiều và đề cao giá trị xã hội, giá trị hiện thực và “giá trị tâm lý” trong mỗi tác phẩm. Ông đề cao *Đoạn tuyệt* của Nhất Linh khi khẳng định: *Đoạn tuyệt* là một kiệt tác trong văn học Việt Nam hiện đại vì “*Đoạn tuyệt* không chỉ có một giá trị xã hội” mà “còn có một giá trị tâm lý không ai chối cãi được”[74; tr 629]. Khi bàn về tác phẩm *Lạnh lùng*, ông cho rằng đó là “mũi tên độc thứ hai” mà Nhất Linh bắn vào Khổng giáo vì: “Trong *Lạnh lùng*, nạn nhân của chế độ cũ cũng đáng thương như Loan. Nhưng một người đàn bà trẻ tuổi, góa bụa, nhưng không đi lấy chồng, hay không thể, không dám đi lấy chồng vì Luân lý, vì Đạo đức, vì Danh dự.

Tác giả sẽ cho ta hiểu rằng Luân lý ấy là luân lý áp bức, đạo đức ấy là đạo đức giả dối, danh dự ấy là danh dự hão huyền...”[74; tr 630]

Giá trị tố cáo, kết án xã hội được ông khẳng định khi kết luận về nội dung của tiểu thuyết *Lạnh lùng*: “Đọc *Lạnh lùng*, ta cũng thấy cần đập đổ những chế độ cũ nặng nề, eo hẹp, trong đó Nhung mà có lẽ cả ta nữa đương rầy rụa, đương ngắc ngoải... Đến trang cuối cùng, ta có một cảm giác rùng rợn, khủng khiếp. Cảm giác ấy là cảm giác của Nhung khi nàng nghĩ đến tương lai của nàng, một tương lai hắc ám, ghê sợ.”[74; tr 633].

Nhận định về các tác phẩm *Nửa chừng xuân* và *Gia đình* của Khái Hưng,